

Oula Seitsonen

Kolmesti esiin kaivetut ja kahdesti kadotetut: Suomalaisen Nubia-retkikunnan kiviesineiden harharetket

Suomalaisten tekemän Afrikan arkeologisen tutkimuksen juuret ovat syvällä Nubian autio-
maan hiekassa. Suomalaisarkeologit osallistuivat 1960-luvun alussa aktiivisesti Assuanin padon korottamista edeltäneisiin kansainväli-
siin pelastustutkimuksiin Sudanin ja Egyptin raja-alueella, ja järjestivät niiden päätteeksi

vielä oman pienimuotoisen jatkoretkikuntansa Niilin varrelle (Kuva 1) (Donner 1998a–b; Siiriäinen 2001). Nubian kampanja oli ensimmäinen suomalainen suuren mittakaavan kansainvälinen ponnistus kaukomailla ja loi pohjan monille tutkimushankkeille myöhempinä vuosikymmeninä, erityisesti Afrikan mantereella.

Kuva 1. Nuori Ari Siiriäinen työjenginsä kanssa Sudanin Nubiassa kenttäkaudella 1962–1963 (Kuva: Ari Siiriäisen kuva-arkisto).

Nubian tutkimusten löytömaterialit kuljetettiin Sudanin viranomaisten kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti pohjoismaihin jatkotutkimuksiin ja arkistoitavaksi. Tänä päivänä Nubiasta tuotu aineisto löytyy vaihtelevasti säilytettynä eri tutkimuslaitoksista ja museoista Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Esittelen tässä artikkelissa lyhyesti pohjoismaisia ja suomalaisia tutkimuksia Sudanissa, sekä erityisesti yhden Nubiasta Helsinkiin päätyneen löytöaineiston monipolvisia vaiheita. Olen käsitellyt suomalaisten Afrikan mantereella tekemien tutkimusten taustaa muualla laajemmin (Seitsonen 2007; Seitsonen *painossa*). Tämän artikkelin keskiössä ovat suomalaistutkijoiden Sudanista löytämät ja sittemmin kahteen kertaan kadotetut kiviesineet. Kiviesineiden vaiheiden esittelyn lisäksi hahmottelen muutamia tulevaisuudenkuvia Sudanin Nubian aineistojen suomalaisille arkeologeille tarjoamista tutkimusmahdollisuuksista.

SJE ja FNE 1960–1965

Unesco käynnisti vuonna 1959 laajan *International Campaign to save the Monuments of Nubia* -hankkeen Assuanin padon korottamisen takia Pohjois-Sudanissa, missä yhteydessä myös suomalaiset arkeologit päätyivät ensimmäisen kerran Afrikan mantereelle (Seitsonen 2007). Kansainvälisiin pelastustutkimuksiin osallistui tutkijoita kaikkiaan seitsemästätoista maasta. Kenttätöissä sisältyi merkittävä yhteispohjoismainen osahanke, *The Scandinavian Joint Expedition to Sudanese Nubia* (SJE), johon otti osaa tutkijoita Tanskasta, Norjasta, Ruotsista ja Suomesta 1960–1964 (esim. Holthoer 1995; Siiriäinen 2001; Säve-Söderbergh 1979). Pohjoismaiselle retkikunnalle myönnetty tutkimusalue oli yksi suurimmista millekään tutkimusryhmälle myönnettyistä alueista. Kenttätöihin osallistui sekä vanhemman polven edustajia että nuoria innokkaita opiskelijoita (Kuvat 1-2), joista monista tuli myöhemmin merkittäviä tutkijoita omilla tahoillaan, osasta myös Afrikan mantereen tutkimuksissa. Suo-

malaisista voi erityisesti mainita Afrikan arkeologisen tutkimuksen uranuurtajan professori Ari Siiriäisen (1939–2004) sekä suomalaisen egyptologian isän, professori Rostislav Holt-herin (1937–1997).

Muiden kuin pohjoismaisten tutkijoiden kenttätöet Sudanissa keskittyivät usein massiivisten monumentaalikohteiden tutkimiseen. Näihin lukeutui esimerkiksi Abu Simbelin temppelin valtava siirtourakka, joka hämmäntävää kyllä sai toteutustapaansa inspiraation *Aku Anka* -lehden sivuilta. Romano Scarpan vuonna 1961 piirtämässä ja käsikirjoittamassa tarinassa *Paperino e il colosso del Nilo* Roope-setä päättää kustantaa Assuanin padon rakentamisen uhkaaman kallioon hakatun temppelin siirron. Roope on liikkeellä Karhukoplan värentämän papyruksen harhaanjohtamana ja toivoo löytävänsä temppelin alla piilevän rikkaan platinasuonen (Scarpa 1961; Scarpa 2005). Arkeologian kannalta merkittävää on, että Aku Ankan koordinoima siirto toteutetaan leikkaamalla temppeli tuhansiksi numeroituiksi palasiksi, jotka kootaan uudelleen patoaltaan vesien ulottumattomiin (missä välissä Karhukopla vaihtaa uraanipitoiset temppelinlohkot savesta muovailtuihin; monivaiheisella tarinalla on kuitenkin onnellinen loppu ja konnat päätyvät telkien taakse). Todellinen temppeli päädyttiin siirtämään 1964–68 täysin samalla menetelmällä nykyiseen sijoituspaikkaansa, johon sille muovailtiin betonista alkuperäistä kalliota mukaileva tausta (Kuva 3). Abu Simbelin tapaus käy hyvänä muistutuksena siitä, miten näennäisesti hyödyttömiksi ja lapsellisiksi leimatuilla kulttuurialoilla, kuten vaikkapa sarjakuvilla, voi olla odottamatonta merkitystä ja kykyä muuttaa maailmaamme.

Monumentaalisten kohteiden ohella erityisesti pohjoismaiset tutkijat keskittyivät inventoimaan ja kaivamaan myös vähemmän näyttäviä kohteita, kuten eri-ikäisiä asuin- ja hautapaikkoja (Siiriäinen 2001; Säve-Söderbergh 1979). Tähän vaikutti todennäköisesti pohjoismaalaisten arkeologien muista poikkeava tausta. Valtaosa heistä oli erikoistunut

Kuva 2. Ari Siiriäinen Land Roverin konepellin alla Nubian aavikolla (Kuva: Ari Siiriäisen kuva-arkisto).

Kuva 3. Arkeologian opiskelijat Oula Seitsonen, Áile Aikio, Riikka Väisänen, Liisa Lohtander ja Kerkko Nordqvist etsivät Abu Simbelin temppeliä Fibula ry:n Egyptin-ekskursiolla vuonna 2001 (Kuva: Sanna Seitsonen).

esihistoriallisen ajan arkeologiaan, ja heidän koulutus- ja kaivauskokemuksensa erosivat selkeästi esimerkiksi egyptologien vastaavista. Tämän johdosta he suhtautuivat kaikkien kohteiden tutkimukseen samalla kunnioituksella kuin kotoisten kivikautisten kohteiden kaivamiseen, ja he poimivat ennakkoluulottomasti talteen kaiken löytömateriaalin, esimerkiksi joidenkin muiden väheksymät pienet kvartsi-iskokset ja luunmuruset (henk. koht. tiedonanto Ari Siiriäinen 2003).

SJE:n tutkimukset julkaistiin seuraneina vuosikymmeninä laajana kirjasarjana, joka on kansainvälisesti hyvin tunnettu. Monet tehdyistä analyyseistä olivat omalle ajalleen edistyksellisiä ja hyödynsivät esimerkiksi uudenkarheita tietokonepohjaisia monimuuttuja-analyysejä. Myös Ari Siiriäinen sai näistä tutkimuksista kimmokkeen ja sovelsi pro gradu -työssään kvartsiniskennän tutkimukseen reikäkorttiperustaista tietokoneanalyysiä (Siiriäinen 1968). Ari muisteli olleensa valttavan ylpeä kantaessaan reititetyä korttikasansa tietokoneelle analysoitavaksi ja tunteneensa itsensä ensi kertaa ”ihan oikeaksi tiedemieheksi”, mutta lisäsi heti perään, Arille ominaisen tyyliin, että ”olihan se [pro gradu -työ] varsin lapsellinen esitys” (henk. koht. tiedonanto Ari Siiriäinen 2003).

Kun SJE vuonna 1964 lopetti monivuotista kenttätutkimusrupeamaansa, hankkeeseen osallistunut arkeologian harrastaja ja sittemmin liikemies Gustaf Donner paloi halusta jatkaa. Aikaisempien kenttäkausien perusteella hän oli vakuuttunut, että myös SJE:n tutkimusalueen eteläpuolisella alueella olisi löydettävissä merkittäviä muinaisjäännöskohteita. Donner ei kestänyt ajatusta, että näkisi kohteiden vaipuvan unholaan vedenpinnan noustessa Niilinlaaksossa, ja hän päättikin oma-aloitteisesti organisoida SJE:lle kotimaisen jatkohankkeen. Donnerin henkilökohtaisen panostuksen ja aktiivisen varainhankinnan tuloksena talvikaudelle 1964–1965 SJE:n alueen eteläpuolelle suuntasikin suomalaisten oma retkikunta *The Finnish Nubia Expedition to Sudanese Nubia* (FNE). Hankkeeseen

osallistuivat suomalaisista Donnerin tapaan aiempien kenttäkausien veteraanit Rostislav Holthoer ja konservaattori Thorvald Lindqvist, sekä lisäksi Marina Donner ja Carita Flander. Lisäksi hanke työllisti jo ennestään tuttuja paikallisia työmiehiä (Kuva 1). Ari Siiriäinen ei ikuisiksi harmikseen päässyt matkaan mukaan, koska silloinen professori Ella Kivikoski kehotti häntä keskittymään gradun tekemiseen ”Afrikassa seikkailemisen sijasta” (henk. koht. tiedonanto Ari Siiriäinen 2003).

Hyvistä tuloksista huolimatta FNE:n tutkimukset ovat jääneet harmillisen vähälle huomiolle, eikä niitä juurikaan tunneta Suomen ulkopuolella. Tähän vaikutti erityisesti se, ettei hankkeen tutkimustuloksista saatu julkaistuksi kenttätöiden jälkeen kuin kaksi tiivistä yhteenvetoartikkelia (Donner 1973, 1990). Tämä toimii itse kullekin hyvänä muistutuksena pienellä rahoituksella intohimoprojekteina alkaneiden hankkeiden läpisaattamisesta. Kenttätöihin oli jo tuolloin huomattavasti helpompi saada rahoitusta kuin aikaa vieviin jälkitöihin, analyyseihin ja julkaisujen väkertämiseen. Toisaalta tässä on arkeologian peiliin katsomisen paikka, sillä julkisuudessa, ja myös rahoittajien mielissä, arkeologia on aivan viime aikoihin asti liitetty lähes yksinomaan kaivamiseen ja esihistorian tutkimukseen.

Suomalaisen Nubia-retkikunnan löydöt

FNE-hankkeen löydöt ja arkistot kuskattiin kenttäkauden päätyttyä Suomeen, mutta päättäjien urapolut alkoivat vetää heitä kauemmas arkeologiasta ja Nubiasta. Pian kenttätöiden jälkeen Museovirastolla työskennelleet ja SJE-retkikuntaan osallistuneet Irmeli Ojamaa-Koskinen (1936–1975) ja Ari Siiriäinen saivat löytöjen ja arkistomateriaalien luetteloinnin jonkinlaiselle mallille. Tämän lupaavan alun jälkeen löydöt kuitenkin unohtuivat vuosikymmeniksi varastoon oman onnensa nojaan pölyttymään.

Kesti lähes kolmekymmentä vuotta, ennen kuin aineistot kaivettiin 1990-luvun alussa uudelleen esiin. Aika vaikutti tuolloin otolliselta aineiston läpikäymiseen, jäsentämiseen ja julkaisemiseen, sillä Gustaf Donner oli jäänyt eläkkeelle työelämästä, Rostislav Holt- hoer toimi Helsingin yliopiston egyptologian dosenttina ja professorina Uppsalassa, ja Ari Siiriäinen oli Helsingin yliopiston arkeologian professori. Suomen Akatemialta saatiin rahoitus Ritva Hakkaraisen palkkaamiseksi tutkimusapulaiseksi, ja tavoitteeksi asetettiin, että FNE:n tutkimukset analysoitaisiin ja julkais- taisiin vastaavasti kuin SJE:n aineistot. Kohtalo puuttui kuitenkin jälleen peliin, kun innostu- neen alun jälkeen Donner kuoli odottamatta vuoden 1994 alussa. Hänen poikansa Robert otti asiakseen isänsä tutkimusten julkaisemi- sen, mutta vuonna 1997 myös Holthoer me- nehtyi juuri ennen julkaisutyön loppuunsaat- tamista. Konservattori Thorvald Lindqvist oli kuollut jo aiemmin, joten FNE:n tutkijoista ei ollut enää ketään elossa, eikä kukaan heistä päässyt näkemään hankkeen loppujulkaisua.

Näistä valitettavista käänteistä johtu- en julkaisutoimikunnan jäljelle jääneet jäsenet, Hakkarainen ja Siiriäinen, päättivät madal- taa rimaa ja julkaista aineiston kohdeluette- lomaisena korpuksena (Hakkarainen 1998; Siiriäinen 1998). Lopulta FNE:n tutkimukset julkaistiin kahdessa osassa Suomen Muinais- muistoyhdistyksen aikakauskirjassa (Donner 1998a–b). Harmillista kyllä aineiston laajempi analysointi jäi tekemättä, eikä kaikkea löytö- aineistoa oltu onnistuttu paikantamaan, mitä Hakkarainen myöhemmin kovasti harmitteli (henk. koht. tiedonanto Ritva Hakkarainen 2005).

Nubia-retkikunnan jälkeenjääneet kivet

Muutamaa vuotta myöhemmin, joulukuussa 2004, myös Ari Siiriäinen poistui keskuudes- tamme. Seuraavan kevään kuluessa autoin Vesa Laulumaan ja professori Mika Lavennon

kanssa Arin jälkeenjääneiden papereiden, ar- kistojen ja kirjaston selvittelyssä hänen kotonaan. Siivoustyön loppuvaiheessa Arin puoliso Inger Siiriäinen tuli kysymään meiltä, olisikohan laatikollinen ”jotain kiviä” heidän vaatekaappinsa perukoilla jotenkin kiinnosta- va. Kaivettuamme suuren muovilaatikon esiin totesimme, että sen sisältö vaikutti oikein kiinnostavalta. Sisältä löytyi pusseja ja pahvi- laatikoita täynnä kiviesineitä sekä luetteloin- tikortteja ja valokuvia (Kuva 4). Valokuvien ja luettelokorttien avulla aavistelimme löytö- jen olevan peräisin Nubiasta. Verrattuamme pusseihin ja laatikoihin merkittyjä numeroi- ta FNE:n loppujulkaisuun (Donner 1998a) saimme tästä varmuuden: kyseessä olivat jul- kaisu- vaiheessa hukkateillä olleet kiviesineet, joita Hakkarainen oli kaipailut. Tiedot näistä löytyvät kuitenkin löytöluetteloista, jotka Ari ja Irmeli olivat koostaneet 1960-luvulla, ja sen myötä myös loppujulkaisuista (Donner 1998a–b).

Ari oli maininnut aikovansa vielä palata Nubian pariin, esimerkiksi kohteen- sisäisten analyysien osalta. Hän olikin ilmei- sesti kuskannut kiviesinelaatikon kotiinsa aikomuksenaan aineiston tarkempi läpikäy- minen ja kiviesineistön spatiaalisen levinnän tarkastelu. Tämä oli ilmeisesti yksi niistä elä- kepäivien projekteista, joista hän oli usein pu- hunut: ”...kaikenlaisia ajatuksenpoikasia, jot- ka pitäisi saada paperille, ennen kuin panen hanskat lopullisesti naulaan” (Ari Siiriäinen, sähköposti kirjoittajalle 11.10.2004). Tämä ajatustenpoikasten kirjaaminen jäi valitetta- vasti kesken pian tuon sähköpostin jälkeen. Yksi tuolloin työn alla olleista yhteisistä kä- sikirjoituksistamme tosin saatiin julkaistua muutamia vuosia myöhemmin (Siiriäinen et al. 2009).

Kevään 2005 kuluessa kuljetimme Nubia-laatikon kaiken muun Arin kotoa siir- retyn tutkimus- ja arkistoaineiston mukana Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineen kellariin. Se oli viimeinen kerta vuosiin, kun kukaan näki tuota laatikkoa. Ilmeisesti joku oli uudelleenjärjestellyt tavaroita kella-

Kuva 4. FNE:n kolmesti esiin kaivetut ja kahdesti kadonneet kiviesineet (Kuva: Oula Seitsonen).

rissa pian tuon jälkeen, eikä laatikkoa enää löytynyt sieltä, mihin se ja Arin Keniassa ja Nubiassa 1960–1980-luvuilla tekemät muistiinpanot oli laskettu. Etsin laatikkoa vuosien mittaan muutaman kerran, mutten kovinkaan intensiivisesti.

Sitten koitti koronavuosi 2021, jolloin valtaosa kenttätöistä oli peruttu, ja lisäksi arkeologian oppiaineen laboratorio oli muuttamassa. Tämä tarjosi mahdollisuuden yksityiskohtaisempaan sukellukseen kellarin hämäriin, kun sekalaisia arkistoja järjesteltiin ja käytiin muutenkin läpi. Onnistuimme lopulta Tuuli Heinosen kanssa suureksi ilokseni paikantamaan kellarin syövereistä kauan kadoksissa olleet Afrikka-löydöt ja -muistikirjat erilaisen roinan seasta (Kuva 4)! Nyt näiden ensin vaatekaapin perukoille ja sitten kellarin pimentoon kadonneiden löytöjen läpikäymi-

nen on vihdoinkin päässyt käyntiin, jotta Arin parikymmentä vuotta sitten – ja jo paljon sitä ennen – visioimat kohteensisäiset analyysit on viimeinkin mahdollista toteuttaa (Kuva 5).

Nubialaisia haaveita ja tulevaisuudenkuvia

FNE:n kiviesineiden uudelleenlöytyminen osui hyvään saumaan, sillä pohjoismaissa on viime aikoina laajemminkin kiinnostuttu SJE:n perinnön aktivoimisesta ja löytöaineistojen hyödyntämisestä uusissa analyyseissä (Ahola 2020; Lane et al. 2020; Seitsonen 2021). NOS-HS:n (*Joint Committee for Nordic research councils in the Humanities and Social Science*) rahoittamassa työpajasarjassa on vuosina 2020–2022 kartoitettu laajasti eri pohjoismaista löytyviä

Kuva 5. FNE:n kiviesineistöä: yllä Arin pakasterasioihin alustavasti lajittelemia löytöjä, alla muutama kaavin (Kuva: Oula Seitsonen).

Sudanin Nubian aineistoja ja selvitetty niiden jatkotutkimuspotentiaalia.

Suomeen Museovirastolle säilöttyjen SJE-aineistojen osalta tilanne on ehkä ollut kaikkein lohduttomin, ja ne ovat jääneet enemmän tai vähemmän unohtuiksi vuosikymmeniksi. Kaikenkaikkiaan Suomeen päätyneiden Nubia-materiaalien ja suomalaistutkijoiden vaiheet herättävät erilaisia ajatuksia faaraan kirouksista muutenkin kuin vatsataudin muodossa. SJE:n löydöt ovat tällä hetkellä tutkijoiden saavuttamattomissa Museoviraston Orimattilan varastoyksikössä, ja osa aineistosta on edelleen alkuperäisissä parin kuution kokoisissa puisissa kuljetuslaatikoissaan. Ehdotin yhdessä ensimmäisistä Afrikan arkeologiaan liittyneistä artikkeleistani 15 vuotta sitten (Seitsonen 2007), että Suomen SJE-löytöjen läpikäyminen voisi tarjota matalan kynnyksen aloitusaineiston ja portin Afrikan men-

neisyyden tutkimukseen. FNE:n kiviesineiden tutkimisen jatkoksi olemme vihdoin yhdessä Nubian keramiikka-aineistoihin perehtyneen kollegani Juuli Aholan (2020) ja Museoviraston arkisto- ja tietopalvelujen sekä kokoelma- ja konservointikeskuksen kanssa käynnistäneet kesällä 2022 toimet saada nämä löytöaineistot hallintaan ja kaikkien ulottuville. Nykyisten varastotilojen kunto asettaa hankkeelle työturvallisuuden osalta tiettyjä erityisvaatimuksia, kuten kuvasta 5 näkyy.

Vuoden 2023 kuluessa meille on vihdoin aukeamassa mahdollisuus toteuttaa Suomen tuotujen SJE-aineistojen laaja läpikäynti- ja luettelointityö Museoviraston varaston muuton yhteydessä. Yksi kiinnostava näkökulma varastoitujen materiaalien läpikäymiseen on lähestyä niitä arkeologian historiaan liittyvänä nykyisyyden arkeologisena tutkimusmateriaalina ja dokumentoida itse prosessi mah-

dollisimman tarkasti. Tällöin löytöjen ohella voidaan tarkastella myös esimerkiksi arkeologisten kenttätyö- ja arkistointikäytäntöjen muutosta, niihin vaikuttaneita laajempia taustatekijöitä, arkeologian pitkää kolonialistista historiaa, sekä erilaisille aineistoille eri aikoina annettua arvoa.

Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa SJE:n löytömaterialien tilanne on huomattavasti parempi ja ne ovat arkistoissa kaikkien saatavilla. NOS-HS:n rahoittaman työpajasarjan myötä tavoitteena on saattaa nämäkin aineistot jatkossa vielä paremmin saavutettaviksi esimerkiksi dokumenttimateriaalien digitoinnin myötä. Yhteisenä haaveenamme on herättää ja uudelleenelävöittää yhteispohjoismainen Afrikan arkeologinen tutkimus uuteen kansainväliseen nousuun uudella vuosituhannella.

Kuva 6. Vasemmalla Oula Seitsonen dokumentoi Nubia-löytöjen pakkauslistoja Museoviraston varastotiloissa. Oikealla laatikoihin huolellisesti pakattuja nubialaisia keramiikka-astioita (Kuvat: Juuli Ahola).

Bibliografia

Henkilökohtaiset tiedonannot

- Hakkarainen, R. 10.2.2005. Henkilökohtainen tiedonanto.
- Siiriäinen, A. 16.10.2003. Henkilökohtainen tiedonanto.
- Siiriäinen, A. 2004. <siiriain@mappi.helsinki.fi> Re: Jambo, jambo. 11.10.2004, sähköposti kirjoittajalle.

Painamattomat lähteet

- Ahola, J. 2020. *Re-examining the spread of ideas along the Bronze Age Nile – Ceramic jugs in the Nubian-Egyptian borderland*. Maisterintutkielma, Near Eastern Archaeology, University of Copenhagen.
- Lane, P., Fredriksen, P. D., Graham, A. & Dann, R. 2020. *Reinvigorating Scandinavian Archaeological Research on Nubia and African Collections*. <https://www.arkeologi.uu.se/digitalAssets/777/c_777952-1_3-k_stavanger.pdf> Luettu 1.1.2020.
- Seitsonen, O. 2021. *Making lithics, making (and losing) collections. Nubian lithic industries and the SJE and FNE assemblages stored in Finland*. Esitelmä, Reinigorating Scandinavian Archaeological Research on Nubia and African Collections. 17.3.2021 (verkko-konferenssi).
- Siiriäinen, A. 1968. Arkeologisen kvartzialyy-sin hahmotelma ja sen sovellutus esimerkki. Pro gradu -työ, Arkeologia, Helsingin yliopisto.

Tutkimuskirjallisuus

- Donner, G. 1973. Preliminary report on the excavations of the Finnish Nubia Expedition 1964–1965. *Kush* XV: 7–47.
- Donner, G. 1990. Brief report from the Finnish Nubia Expedition 1964–1965 to the Mursid area south of Gemai east. *Nubian letters* 15: 1–5.
- Donner, G. 1998a. *The Finnish Expedition to Sudanese Nubia 1964–65*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 105:1. Helsinki: Finnish Antiquarian Society.
- Donner, G. 1998b. *The Finnish Expedition to Sudanese Nubia 1964–65*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 105:2. Helsinki: Finnish Antiquarian Society.
- Hakkarainen, R. 1998. Summary and tentative conclusions of the cultural history based on G. Donner's article in *Kush* 15 by R. Hakkarainen. G. Donner, *The Finnish Expedition to Sudanese Nubia 1964–65*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 105:1: 306–308. Helsinki: Finnish Antiquarian Society.
- Holthoer, R. 1995. Kulttuuriardeet suojaan uhkaavalta tuholta. K. Himma (toim.), *UNESCO 50 vuotta ja Suomi*. Helsinki: Suomen Unesco-toimikunta: 36–40.
- Scarpa, R. 1961. Paperino e il colosso del Nilo. *Topolino* 292–293. Sine loco: Walt Disney.
- Scarpa, R. 2005. Roope-setä ja Niilin kolossi. *Roope-Setä* 312. Sine loco: Walt Disney.
- Seitsonen, O. 2007. Suomalaisen Afrikan arkeologisen tutkimuksen lyhyt historia. *Muinaistutkija* 4/2007: 20–32.
- Seitsonen, O. *painossa* [2023]. Living legacy of Ari Siiriäinen: Six decades of Finnish archaeological research on the African continent. Julkaistaan teoksessa *Celebrating 100 years of archaeology at the University of Helsinki*.
- Siiriäinen, A. 1998. Gustaf Donner (1933–1994). G. Donner, *The Finnish Expedition to Sudanese Nubia 1964–65*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 105:1: 8–9. Helsinki: Finnish Antiquarian Society.
- Siiriäinen, A. 2001. Suomalaiset arkeologit Nubiassa 1961–65: suomalaisen egyptologian alkuvaiheet. E. Salmenkivi & H. Widgren (toim.), *Niilin varrelta: Suomen Egyptologinen Seura 30 vuotta*: 8–20. Helsinki: Suomen Egyptologinen seura.
- Siiriäinen, A., Seitsonen, O. & Láuren, J. 2009. Pastoralists in the northeastern Mara Plains, Kenya: archaeological investigations of the Pastoral Neolithic and the Pastoral Iron Age. *Azania* 44(2): 163–193.

Säve-Söderbergh, T. 1979. *The Scandinavian Joint Expedition to Sudanese Nubia*. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab Historisk-filosofiske Meddelelser 49(3). København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.

Oula Seitsonen, Sakarin-Pentin Ilarin Oula, työskentelee Lakehead-yliopiston vierailevana Chair in Finnish Studies -professorina Thunder Bayssa, Kanadassa 2022–2023, sekä lisäksi Oulun yliopiston Piippumuistoja- ja Extraordinary Underground -hankkeissa. oula.seitsonen@gmail.com